

Seminarer Helsingør 2001 **juridisk nasjonalrapport - norsk**

Norsk juridisk nasjonalrapport – beskatning ved generasjonsskifte

Helge Johannessen, Oslo 24.8.01

I. Innledning; debatt og lovgivningsinitiativer på generasjonsskifteskatterettens område de senere år:

NOU 2000:8 Arveavgift, som ble avgitt til Finansdepartementet den 5. mai 2000, representerer det viktigste forslaget på generasjonsskifteskatterettens område i de siste år. Den gjeldende arveavgiftslov er fra 1964 og har ikke vært vurdert i sin helhet før.

Behovet for å gi lettelser ved generasjonsskifte i næringsvirksomhet har vært et sentralt tema i den løpende debatten. I 1992 ble det gitt nye regler for verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler. Videre har fribeløpene (området for nullsats) vært viktige i debatten. Da fribeløpet ble hevet til 200 000 kroner med virkning fra 1.1.99 hadde det vært 100 000 kroner siden 1983.

Dagens arveavgift har, særlig i verdsettelsesregelene, unøytrale regler mht. eierform (aksjerabatt) og næring (særlig gunstig verdsettelse ved generasjonsskifte i landbruket). Det er også i praksis forskjellig verdsettelse for forskjellige typer eiendeler. Eks.: Den som arver kontanter betaler av 100 prosent av verdien, mens den som arver fast eiendom eller aksjer vil kunne oppnå verdsettelse langt under omsetningsverdien. Det var en sentral oppgave for utredningen (NOU 2000:8) å finne løsninger som reduserte disse skjevhetene.

Debatten om arveavgift må også ses i sammenheng med andre områder innen skatteretten, hvor verdsettelse, særlig av fast eiendom, er et sentralt tema. Våren 2001 ble det lagt fram et forslag for Stortinget om endringer i boligtakseringen for inntektsskatteformål. Forslaget ble ikke vedtatt selv om det var enighet om at dagens system ikke er tilfredsstillende. Det fremtidige takseringsystem vil få betydning for debatten om arveavgiften.

På inntektskatterettens område har prinsippet om diskontinuitet en rekke ganger vært foreslått endret i større eller mindre grad, senest i NOU 2000:8. Ved skattereformen i 1992 ble det også foreslått å endre reglene om diskontinuitet, forslaget ble ikke vedtatt. Flertallet i finanskomiteen la vekt på at innføring av kontinuitet vil føre til en økt inntektsbeskatning, som i de fleste tilfeller ikke vil bli kompensert av lavere arveavgift. Det ble videre lagt vekt på at bedriftene ikke måtte tappes for midler ved generasjonsskifte. Dessuten mente flertallet at en må ta utgangspunkt i det enkelte skattesubjekt når en skal bestemme prinsippene for beskatning. Mindretallet la vekt på at det ikke er noen rimelig grunn til at gave eller arv generelt skal føre til endelig skattefritak for reserver som ville vært skattepliktig ved salg mot vederlag. Videre la mindretallet vekt på at systemet med diskontinuitet har en rekke uheldige allokering- og fordelingsresultater. Diskontinuitet ved arv og gave av personlig eid næring favoriserer sterkt denne eierformen i forhold til andre eierformer (ved arv og gave av aksjer skjer det ingen overgang av selskapets enkelte eiendeler, men kun av aksjene/andelene).

I forbindelse med statsbudsjettet for 2001 ble det foreslått å fjerne formuesskatten for næringsaktiva. Forslaget ble ikke vedtatt.

2. Generasjonsskifte inter vivos og mortis causa

Det vises under dette punkt til fremstillingen under punkt 3.3 og 4.3.

3. Gevinstbeskatning ved overdragelse eller arveutlodning av virksomhetsaktiva eller aksjer.

3.1 Overdragelse inter vivos

3.1.1 Gevinstbeskatning; generelt om hovedregelen

Hovedregelen er at alle gevinster ved realisasjon av aktiva er skattepliktig og alle tap er fradragsberettigede. Det gjelder et symetriprinsipp, dvs. når gevinst er skattepliktig vil tap som en hovedregel, være fradragsberettiget, og vise versa. Denne regel gjelder både innenfor og utenfor virksomhet.

Realisasjon omfatter etter skatteloven overføring av eiendomsrett mot vederlag og opphør av eiendomsrett mot vederlag. Overdragelse ved gave herunder arveforskudd regnes ikke som realisasjon, og gevinsten er ikke skattepliktig og tapet ikke fradragsberettiget. Salg mot fullt vederlag og gavesalg, dvs. salg mot delvis vederlag, regnes som realisasjon.

Ved gavesalg (dvs. salg med delvis vederlag) foreligger det en realisasjon så langt vederlaget rekker. Det blir ikke tapsfradrag så lenge verdien av gjenstanden overstiger inngangsverdien, det ville innebære fradragsrett for gave. Den del av vederlaget som overstiger inngangsverdien utgjør skattepliktig gevinst.

Det er en rekke unntak fra hovedregelen om at alle gevinster er skattepliktige og alle tap er fradragsberettigede. Realisasjon av bolig- og fritidseiendom, etter en viss eie og botid, innbo og løsøre, veksling av valuta til personlig bruk, visse fordringer og gårdsbruk etter en eiertid på 10 år, er unntatt fra gevinstbeskatning og fradrag for tap.

Ved gave blir giver uttaksbeskattet hvis gaven er gjenstand som tas ut av virksomhet. Det er imidlertid gjort unntak for gave, arveforskudd og gavesalg av eiendel knyttet til virksomhet hvis mottaker plikter å betale arveavgift etter arveavgiftsloven. Det vil følgelig bli uttaksbeskatning ved overdragelse til ubeslektede eks. ansatte eller forretningspartnere. Uttaksbeskatning vil medføre det samme resultat som en gevinstbeskatning.

3.1.2 Mulighet for kontinuitet i beskatningen

Diskontinuitet er hovedregelen ved gave og arveforskudd. Diskontinuitet innebærer at det skjer ett brudd i beskatningen i forbindelse med gaveoverføringen. Dette innebærer at gavemottakerne ikke får sine skatteposisjoner avledet av giveren, men får nye skatteposisjoner ut fra sine egne forhold. Eksempel: Hvis en eiendel har en skattemessig inngangsverdi på 100 og en omsetningsverdi på 400, vil gavemottaker få en inngangsverdi lik 400. Sett i sammenheng med at giver ikke blir gevinstbeskattet for gaven, innebærer dette at verken giver eller mottaker inntektsbeskattes ved gaveoverføring av virksomhet. Diskontinuitet gjelder uavhengig av slektskap. Som vist foran vil imidlertid uttaksbeskatning kunne innebære at gevinsten likevel kommer til beskatning.

Den skattemessige inngangsverdien, som også er avskrivningsgrunnlag, skal etter diskontinuitetsprinsippet fastsettes til omsetningsverdien ved ervervet, likevel begrenset oppad til den verdi som er lagt til grunn ved beregningen av arveavgift. Givers inngangsverdi har ikke betydning for fastsettelsen av mottakers inngangsverdi.

Prinsippet om diskontinuitet gjelder også for andre skatteposisjoner. Det vises til NOU 2000:8 side 170 flg. Kontinuitet gjelder imidlertid ved overføringer mellom ektefeller i levende live, både ved gave under ekteskapet og ved skifte av felleseiet.

Skatteposisjoner i form av avsetninger krever særskilt omtale. Avsetninger er skatteposisjoner som er karakterisert ved at en inntekt er innvunnet, men ikke periodisert pga. særregler om periodisering, typisk positiv gevinst- og tapskonto, negativ saldo, betinget skattefri gevinst ved ufrivillig realisasjon. Avsetninger foreligger også i tilfelle der tap er pådratt, men ikke periodisert pga. slike særregler, typisk negativ gevinst- og tapskonto og tom positiv saldo. Slike avsetninger er knyttet til det enkelte skattesubjekt og kan ikke overføres ved gave, heller ikke som ledd i overføring av foretaket. Mottaker må følgelig oppfylle vilkårene for avsetningen selv. Ved arv bygger skatteloven på et oppgjørssynspunkt. Ved dødsfallet skal ikke-periodiserte gevinster inntektsføres og ikke-periodiserte tap fradragsføres. Det er gjort unntak for dette når gjenlevende ektefelle eller enearving overtar boet udelt. Da gjelder prinsippet om kontinuitet.

For di giver som hovedregel ikke beskattes ved gave og arveforskudd fremstår prinsippet om diskontinuitet som en fordel. Innføring av kontinuitet ville derfor kunne innebære en ulempe for skattytere som er i gevinstposisjon.

Ved salg mot fullt vederlag vil kjøpers inngangsverdi være lik verdien av vederlaget, typisk kjøpesummen. Ved gavesalg vil mottakers inngangsverdi være lik omsetningsverdien av gjenstanden på gavetiden, dvs. den samme regel som ved gave.

Ved overdragelse av aksjer vil også diskontinuitetsprinsippet gjelde for aksjene. De eiendeler som ligger i selskapet skifter ikke eier når aksjene overføres ved arv eller gave. Det gjelder derfor kontinuitet på selskapsnivå. Valg av selskapsform kan med andre ord få store inntektsskattemessige konsekvenser.

3.2 Overdragelse ved død

3.2.1 Er et dødsbo et selvstendig skattesubjekt eller overtar arvingene orginært aktiver i skatterettslig henseende.

Et dødsbo er eget skattesubjekt fra dødsfallet til boet sluttet. Når det bare er en arving etter avdøde og ikke gjenlevende ektefelle og enearvingen overtar ansvaret for avdødes gjeld oppstår det intet dødsbo. Når gjenlevende ektefelle overtar hele boet i uskifte, oppstår det intet dødsbo.

3.2.2 Hvis dødsboet er selvstendig skattesubjekt hvordan skjer overgangen fra avdøde til dødsboet i skatterettslig henseende.

Prinsippet om diskontinuitet gjelder også for dødsboet. Dødsboets skatterettslige stilling bestemmes ved å se hen til loddeiernes stilling. Dødsboet har f. eks. samme inngangsverdi som de berettigede i boet (arvingene og gjenlevende ektefelle).

I de tilfeller det ikke oppstår noe dødsbo gjelder også prinsippet om diskontinuitet.

Overgangen fra avdøde til dødsboet medfører følgelig ingen beskatning av verken avdøde eller dødsboet.

3.2.3 Når går skatteplikten på dødsboets gevinster over på arvingene?

Dødsboet svarer inntektsskatt for realisasjon inntil det er sluttet. Ved offentlig skifte sluttes boet ved en formell sluttutlodning. Ved privat skifte er grensen mer uklar. Boet antas å opphøre som skattesubjekt når de arve- og skifterettslige spørsmål, herunder forholdet til kreditorene er avklart. Ved overgangen fra dødsboet til arvingene gjelder prinsippet om kontinuitet. Dvs. at arvingen overtar de skatteposisjoner boet hadde, som igjen er de posisjoner loddeierne får som følge av diskontinuitetsprinsippet. Dødsboets mellomkomst påvirker altså ikke arvingenes skatteposisjoner.

Hvis realisasjon skjer før boet er sluttet betaler følgelig boet skatt av gevinsten, eller får fradrag for tapet. Ved salg etter at boet er sluttet betaler arvingen skatt av gevinsten. Fordi begge subjekter vil ha samme inngangsverdi, nemlig omsetningsverdien ved dødsfallet blir gevinsten den samme, forutsatt samme utgangsverdi.

3.2.4 Den skatterettslige behandling av utlodning av arv.

Utløsning av medarvinger og/eller gjenlevende ektefelle under skiftebehandlingen regnes ikke som realisasjon, og følgelig blir det ikke skatteplikt for gevinst eller fradragsrett for tap. Dersom dødsboet selger mv. til andre enn arvinger/gjenlevende ektefelle, regnes dette som skattepliktig realisasjon.

Dødsboet blir følgelig ikke gevinstbeskattet ved utlodningen, og arvingene/gjenlevende ektefelle overtar de inngangsverdier boet hadde.

3.3 Er det nøytralitet i regelsettet med hensyn til gevinstbeskatning kontra kontinuitet ved overdragelse i levende live og ved død.

Som vist foran kan uttaksbeskatning føre til at det blir beregnet inntektsskatt på giverens hånd ved gave. Ved arv utløses ingen uttaksbeskatning på avdødes eller dødsboets hånd. Valget mellom overføring i live eller ved død (ved testament) får følgelig betydning for inntektsskatten i de tilfeller hvor unntaket fra uttaksbeskatning ikke slår til. Uttaksbeskatningen er således unøytralt utformet i denne relasjon.

Når det gjelder avsetninger har fremstillingen foran vist at skatten vil bli forskjellig alt etter som overføringen skjer ved arv eller gave.

Gave i arbeidsforhold vil ofte regnes å være fordel vunnet ved arbeid, arv vil ikke i samme grad kunne sies å ha den tilstrekkelige sammenheng med arbeidet.

3.4 Reformplaner

I NOU 2000:8 Arveavgift foreslår utvalgets flertall at prinsippet om kontinuitet innføres ved inntektsbeskatning av arv og gave. Kontinuitetsprinsippet innebærer at gavemottakere, dødsbo og arvinger trer inn i givers/arvelaters skattemessige verdier, saldi eller rett til fremføring av underskudd. Dette vil lede til at latent skattepliktig inntekt kommer til beskatning hos mottakerne i større utstrekning enn i dag. Prinsippet foreslås innført både innenfor og utenfor næringsvirksomhet, bortsett fra for innbo

og løsbare og for ikke avskrivbar fast eiendom. Videre foreslås det at det skal tas hensyn til latent skatt ved arveavgiftsberegningen i den form at arveavgiftsgrunnlaget reduseres med nåverdien av skatt på de latent skattepliktige verdier, sjablonmessig fastsatt til 20 %.

Utvalget avviste å la arv og gave regnes som realisasjon, utover det som følger av dagens regler om uttaksbeskatning. En slik løsning ville etter utvalgets syn vanskeliggjøre generasjonsskifter i familiebedrifter og mer generelt vil den stille arvingene og gavemottakerne overfor betydelige likviditetsproblemer.

Innføring av kontinuitet har vært foreslått en rekke ganger før i forskjellige former uten å bli vedtatt. Senest i Ot. prp. Nr. 16 1991-92. Det vises til innledningen hvor hovedpunktene i debatten er referert.

4. Arveavgift av gaver, arveforskudd og arv.

4.1 Gaver og arveforskudd

4.1.1 Gaver

4.1.1.1 Inntektsskatt

Gave regnes ikke som skattepliktig inntekt, på mottakers hånd. Unntak gjøres når gaven regnes som fordel vunnet ved arbeid. Etter praksis har en gått langt i å statuere at en gave fra arbeidsgiver er vunnet ved arbeid.

4.1.1.2 Arveavgift

Det er ikke generell arveavgift på gaver. Loven har en positiv oppregning av hvilke gaver som er avgiftspliktige:

A. Gave til den som på gavetiden er giverens eller giverens ektefelles nærmeste arving etter loven, eller til fosterbarn, er avgiftspliktig. Nærmeste arving er den eller de som står først i arverekkefølgen, typisk barn, et barnebarn er ikke nærmeste arving etter loven hvis barnet er i live (se likevel under C). Gave til foreldre er avgiftspliktig hvis en ikke har barn og avgiftsfri hvis en har barn.

B. Gave til noen som på gavetiden er betenkt i givers testament er avgiftspliktig. Testamentet må foreligge på gavetidspunktet. Det er gitt særregler for å hindre omgåelse av denne regel.

C. Gave til noen som er slektning i rett nedstigende linje til noen som er nevnt under A og B er avgiftspliktig. Barnebarn, oldebarn mv. er følgelig avgiftspliktige.

D. Gave til ektefellen til noen som er nevnt under A, B eller C uansett om denne er i live eller ei, er avgiftspliktig. Gave til svigerbarn er derfor avgiftspliktig.

E. Gave til selskap, legat stiftelse og andre formuesmasser der noen av dem som er nevnt foran i A til D, gjennom aksjebesittelse eller på annen måte er interessert på vesentlig samme måte som en deltaker eller eier, er avgiftspliktige.

Samboere er ikke likestilt med ektefeller når det gjelder avgiftsplikt. Registrerte partnere er likestilt med ektefeller. Adoptivbarn er likestilt med biologiske barn. For å motvirke omgåelse av bokstav b er gave

ytet senere en fem år før giverens død avgiftspliktig hvis mottakeren eller dennes ektefelle er betenkt i givers testament ved dødsfallet. Gave gitt mindre en seks måneder før dødsfallet er avgiftspliktig. Regelen skal fange opp dødsgevarene, dvs. gaver gitt med døden for øyet, men favner videre enn dette, også gave gitt før uventede dødsfall rammes.

Gaver til ektefelle (ikke samboer) er ikke avgiftspliktig. Periodiske ytelser til oppfostring eller utdanning er unntatt fra avgiftsplikt. Gaver som er sedvanlig tegn på velvilje og oppmerksomhet (leilighetsgaver, eks. julegaver og bryllupsgaver) er unntatt fra avgiftsplikt.

Det er gavemottakeren som er avgiftspliktig.

4.1.1.3 Begrunnelsen for beskatning av gaver

Begrunnelsen for arveavgift har ikke vært gjenstand for en gjennomgående og prinsipiell drøftelse i forarbeidene til noen av arveavgiftslovene siden 1792. I forarbeidene til enkeltregler har enkelte hensyn kommet fram. Hensynet til skatte- og avgiftsprovenyet har helt siden avgiften ble innført i 1792 stått sentralt.

Når det gjelder gaver har hensynet til at arveavgiften ellers ville være for lett å omgå vært fremhevet som den viktigste begrunnelsen. Noe som også går fram av dagens regler om hvilke gaver som er avgiftspliktige. I NOU 2000:8 gjennomgås begrunnelsen for arveavgift for første gang systematisk og i større bredde. På side 113 understreker utvalget at den generelle begrunnelse det har gitt for arveavgift, først og fremst at arve- og gaveerverv gir skatteevne, begrunner en mer generell gaveavgift. Utvalget har imidlertid ikke vurdert en generell gaveavgift.

4.1.1.4 Verdsettelsen av gaver

Reglene for verdsettelse av arv, arveforskudd og gave er like og gjennomgås derfor samlet under dette punkt. Hovedregelen er at midlene skal verdsettes til salgsverdien, dvs. hva midlene kan selges for på det åpne marked. Bestemmelser fra giver eller arvelater som begrenser omsetteligheten av midlene skal det ikke tas hensyn til. I alminnelighet kan en ikke legge til grunn en lavere verdi en den verdi som er lagt til grunn på skiftet mellom arvingene.

Midlene skal verdsettes til verdien på rådighetstidspunktet. Ved gaver går rådigheten over på gavetidspunktet, dvs. når giveren har gitt fra seg rådigheten eller den vesentlige del av rådigheten over midlene. Ved arv må en skille mellom offentlig og privat skifte. Ved privat skifte av dødsboet går rådigheten over ved dødsfallet, ved offentlig skifte går rådigheten over ved utlodningstidspunktet eller tilbakeleveringstidspunktet. Så lenge gjenlevende ektefelle sitter med midlene i uskiftet bo skjer det intet rådighetserverv. Særlig valget mellom privat eller offentlig skifte vil følgelig kunne påvirke den verdi som skal legges til grunn ved avgiftsberegningen. Hvis verdiene har sunket etter dødsfallet kan en få lagt den lavere verdi til grunn ved å kreve offentlig skifte.

Fra hovedreglen om omsetningsverdi er det gjort en rekke unntak. Verdsettelsen av ikke-børsnoterte aksjer og andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper har særlig betydning i praksis.

Verdien av ikke-børsnoterte aksjer settes til 30 % av de skattemessige verdiene i selskapet, hvis ikke den avgiftspliktige velger at verdien skal settes til 100 %. Andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper verdsettes også etter disse regler.

Den skattemessige verdien bestemmes i forskrift gitt med hjemmel i skatteloven, som bestemmer verdien på aksjer og andeler ved formuesskatteligningen. Selv om den formelle hovedregel, ved formuesskatteligningen, er at omsetningsverdi skal legges til grunn, ligger de skattemessige verdier av eiendelene godt under omsetningsverdien. Dette gjelder særlig verdsettelsen av fast eiendom, den verdi som legges til grunn ved formuesskatteligningen (ligningsverdien) varierer sterkt og ligger ofte meget lavt i forhold til omsetningsverdien (ofte 20-30 prosent av denne). Forretningverdi (goodwill) er etter gjeldende rett ikke formuesskattepliktig, og fører derfor til at slik verdi ikke teller med etter forskriften. Det gis videre fradrag for all gjeld selskapet har krone for krone. Det er nettoformuen ved formuesskatteligningen som fordeles på aksjene. 30 % av denne verdien utgjør arveavgiftsgrunnlaget.

Eks: Et aksjeselskap som har en goodwill med en omsetningsverdi på 1 million og en fast eiendom med en markedsverdi på 2 millioner, men som etter praksis har en ligningsverdi på eksempelvis 200 000 kroner (ikke uvanlig ut fra dagens eiendomsverdier), samt har en gjeld på 200 000 kroner vil ha en skattemessig verdi lik null. Dette fordi goodwillen ikke regnes med og eiendommen verdsettes til 200 000 kroner og gjelden kommer fullt til fradrag. Et selskap med en reel verdi på 2 800 000 kroner får følgelig null i arveavgiftsgrunnlag. Tenker en seg gjelden borte ville den reelle verdien vært 3 millioner, mens arveavgiftsverdien ville vært 60 000 kroner (30 % av 200 000), dvs. 2 % av den reelle verdi.

Videre er det gitt særregler for fordringer som skal verdsettes til pålydende selv om markedsverdien på grunn av rente eller betalingsvansker er lavere. For inntektsnytelser (livrente, løpende kapitalavkastning, bruksrett mv.) er det gitt sjablonmessige regler for kapitaliseringen, hvor blant annet gjennomsnittlig antatt gjenstående leverår er fastsatt i loven. Det er videre gitt særlige regler for verdsettelse av landbrukseiendom. Verdien skal settes til $\frac{1}{2}$ av salgsverdien når gården overdras til en åseteberettiget. Bli det foretatt skiftetakst etter odelsloven kan denne gi en lavere verdi som binder avgiftsmyndighetene. Verdien ved odelstakst skal ta hensyn til at den som overtar skal kunne drive gården lønnsomt.

4.1.1.5 Skattesatser og bunnfradrag

Skattesatsene og bunnfradragene for arv, arveforskudd og gave er de samme. Det redegjøres derfor samlet for dette her. Ved beregningen av arveavgift utgjør hver enkelt arving beregningsenheten. All arv og alle gaver som er overført fra en arvelater/giver til en mottaker/arving legges sammen, uten tidsbegrensning. Har en fått tidligere gaver starter en på det trinn i avgiftsstigen en var etter den forrige gaven. Eksempel: Hvis en far har gitt sin sønn 200 000 kroner i gave i 1999 vil en gave eller en arv i 2001 på 300 000 beregnes med 8 % fra første krone. Tidligere gaver reguleres ikke med prisstigningen. Hvis avgiftssatsene eller fribeløpene endres blir ikke tidligere avgift refundert.

Avgiftssatsene bestemmes av Stortinget hvert år i det årlige skattevedtaket i forbindelse med statsbudsjettet. For 2001 gjelder følgende satser:

Av arv og gaver til arvelaterens/giverens barn, fosterbarn –herunder stebarn som har vært oppfostret hos arvelateren/giveren- og foreldre, beregnes avgiften slik:

- 0 % av de første 200 000 kroner (fribeleg)
- 8 % av de neste 300 000 kroner
- 20 % av det overskytende (dvs. alt over 500 000 kroner).

Av arv og gave til andre gjelder følgende satser:

0 % av de første 200 000

10 % av de neste 300 000

30 % av det overskytende (dvs. alt over 500 000 kroner).

For den enkelte arving/mottaker vil det være av betydning hvor mange han anses å ha arvet eller fått gave fra. Loven har en rekke særregler som bestemmer hvem arven eller gaven skal regnes å komme fra. Mest praktisk er at arv eller gave fra lengstlevende i uskiftebo som hovedregel regnes å komme med en halvpart fra hver av foreldrene. Gave fra ektefellenes felleseie regnes som hovedregel å komme med en halvpart fra hver av foreldrene. Ved skifte av et uskifte bo etter lengstlevendes død vil hvert av barna, forutsatt at de ikke har mottatt noe fra før, derfor få et fribeløp på 400 000 kroner.

4.1.1.6 Skatteprosess

Arveavgiftspliktig arv eller gave skal meldes til arveavgiftsmyndigheten på eget skjema, som ikke har noen sammenheng med den årlige selvangivelse. På grunnlag av innberetningen og de opplysninger avgiftsmyndigheten ellers innhenter, fastsettes den arveavgift som skal betales for den enkelte gave eller arv. Avgiftsmyndigheten tar stilling til både avgiftsplikt og verdsettelse. Ved gave og ved privat skiftede dødsbo er det skattefogden i hvert fylke som fastsetter avgiften. Ved offentlig skiftede dødsbo er det skifteretten som fastsetter avgiften. I alle tilfelle kan de avgiftspliktige klage vedtaket inn for Skattedirektoratet. Skattedirektoratet kan ikke prøve det konkrete verdsettelseskjønn. Et slik skjønn kan bare prøves ved rettslig skjønn.

Den verdi som fastsettes ved arveavgiftsberegningen får betydning i inntektsskatten ved at inngangsverdi og avskrivningsgrunnlag ikke kan settes høyere enn den verdi som ble lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen. Særlig store utslag kan dette gi ved ikke-børsnoterte aksjer og andeler, hvor verdiene kan være meget lave i forhold til omsetningsverdien.

4.1.2 Arveforskudd

Den arverettslige sondringen mellom gave og arveforskudd har ikke betydning for arveavgiftsplikten. Arveforskudd behandles som gave. Det avgjørende er om mottaker tilhører den personkrets som skal betale avgift.

4.2 Erverv ved arv

4.2.1 Boavgift kontra arveloddsavgift

Gjeldende arveavgiftslov og forslaget i NOU 2000:8 legger til grunn en arveloddsavgift. Dvs. at avgiften beregnes for hver arving etter det denne arvingen mottar etter lov og testament. Det avgjørende er ikke hva den enkelte arving faktisk mottar, men hva han har krav på etter loven og testament. Har arvingene fordelt arven annerledes enn loven eller testamentes regler får det ikke innvirkning på avgiftsberegningen. Unntak gjelder ved rettsforlik eller ved utenrettslige forlik som løser en reell uenighet mellom arvingene.

I NOU 2000:8 side 117 flg. drøftes arveloddsavgift kontra boloddsavgift. Det fremheves at den begrunnelse som gis for arveavgift, i det hele, har stor betydning for valget mellom arveloddsavgift eller

boloddsavgift. Utvalget har konkludert med at arveavgiften best lar seg begrunne som en avgift på den enkelte arvings erverv. Det fremheves videre at jo mer proporsjonal avgiftssatsen er jo mindre praktisk betydning får valget mellom de to former. Viktig er virkningen av bunnfradraget i de to systemer. Ved arveloddsavgift vil det totale bunnfradraget variere med antall arvinger i boet. Ved en boavgift vil det bli den samme avgiften uansett antallet arvinger. Utfra et skatteevnesynspunkt er det ikke riktig at avgiften bør variere med antallet medarvinger i boet. Videre er det lettere å innpasse avgiftsberegning av gave i et arveloddsystem. Ei heller harmonerer unntak for visse typer arvinger (ektefeller og allmenntilgjengelige institusjoner), godt med et boavgiftssystem. Forsikringer som faller uten for boet og som tilfaller enkeltarvinger vil også by på problemer ved en boavgift.

Fordelen med en boavgift er at avgiftsmyndighetene får færre avgiftspliktige å forholde seg til. Videre slipper myndighetene å ta stilling til den interne fordelingen i boet. Boavgift vil også redusere avgiftstilpasning ved avslag på arv, selv om avslag på arv også i et boavgiftssystem vil være aktuelt for å hoppe over en generasjon og dermed en boavgiftsberegning. Jo mer en i et boavgiftssystem tar hensyn til den enkelte loddeiers individuelle forhold jo mindre blir den administrative gevinst ved systemet. Boavgift vil ikke gi lettelse i forhold til verdsettelsen av bomidlene. Verdsettelse av eks. en fast eiendom vil være like arbeidskrevende uansett hvilket system en legger til grunn. Utvalget i NOU 2000: 8 konkluderer derfor med at en vil beholde dagens arveloddsavgift.

4.2.2 Hvem er avgiftspliktig, hvilke erverv er avgiftspliktig og avgiftssatser.

All arv er avgiftspliktig. Arv til allmenntilgjengelige formål og arv til ektefelle er unntatt fra arveavgift.

Arv avgiftsberegnes etter de satser som er beskrevet foran og verdsettes som beskrevet foran.

4.2.3 Skatteprosess

Også ved arv er arveavgiften uavhengig av den årlige selvangivelse. Melding om arv gis til skattefogden i privat skiftede boer. I offentlig skiftede boer har skifteretten ansvaret for fordelingen mellom arvingene og arveavgiften, herunder verdsettelsen, fastsettes i den kjennelse som fordeler arven mellom arvingene. Avgiftsvedtaket kan imidlertid påklages etter forvaltningsrettslige regler.

Det er i utgangspunktet ingen sammenheng mellom den arverettslige, formueskatterettslige, inntektsskatterettslige og arveavgiftsmessige verdi på en eiendel. Hvis arvingen ikke er enige om annet skal verdien fordeles mellom dem etter salgsverdien. Formuesverdien er etter gjeldende rett som oftest lavere en salgsverdien for viktige aktiva som eks. fast eiendom, den inntektsskatterettslige verdi vil avhenge av den enkelte skattyters inngangsverdi, men denne kan ikke settes høyere enn den verdi som ble lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen for den enkelte skattyter. Arveavgiftsverdien skal heller ikke i alminnelighet settes lavere en den verdi arvingene har lagt til grunn på skiftet.

4.3 Er det nøytralitet i reglene ved overdragelse i levende live og ved død.

Fordi all arv er avgiftspliktig, mens bare gaver til positivt oppregnede personer er avgiftspliktige vil det i gitte tilfeller lønne seg å overføre virksomhet i live. Klart lønnsomt å skifte i live er det for den bedriftseier som ønsker å overføre sin bedrift til personer som ikke omfattes av gaveavgiften, eks. ansatte eller forretningspartnere.

Ved gave styrer giver selv hvilke andeler som skal gis til hvilke personer. Ved arv vil reglene om pliktandel

til livsarvinger styre dette. Det er følgelig noe mindre grad av valgfrihet ved død enn ved gave. Prinsippet om arveloddsavgift medfører at fordeling etter lov og testament legges til grunn, derfor får arverettens regler virkning for arveavgiften.

Reglene om verdsettelse er like uansett for eiendom overført ved arv og ved gave. Det er heller ingen forskjell i avgiftssatsen for arv og gave.

Det gjelder forskjellige regler for verdsettelsestidspunktet ved arv og gave. Ved arv vil som vist over tidspunktet avhenge av om boet skiftes privat eller offentlig. Ved et dødsfall kan følgelig arvingene skyve verdsettelsestidspunktet fram i tid ved å velge offentlig skifte, under det offentlige skifte vil de i praksis ha mulighet til å påvirke den tid bobehandlingen tar. Reglene virker følgelig ikke nøytralt på valget mellom privat og offentlig skifte.

Ved gave har giver full kontroll over gavetidspunktet og følgelig verdsettelsestidspunktet. Som vist over har imidlertid arveavgiftsloven en særregel for når en gave anses ytt. Når det vesentlige av rådigheten skal regnes å ha gått over beror på et skjønn. Det arveavgiftsmessige gavetidspunkt kan følgelig skille seg fra gavetidspunktet etter andre regler. Den avgiftspliktige har imidlertid rett til å velge avgiftsberegning med en gang, men da uten fradrag for rådighet giver har forbeholdt seg.

I punkt 5 vil det fremgå at dobbeltbeskatning i visse situasjoner avhjelpes forskjellig for arv og gave.

4.4 Reformplaner

NOU 2000:8 Arveavgift ble avgitt til Finansdepartementet den 5. mai 2000. Utredningens forslag har vært ute til høring og høringsfristen gikk ut høsten 2000. Viktige sider ved utredningen gjelder verdsettelsesspørsmål. Derfor må det videre arbeidet med utredningen ses i sammenheng med boligskattetakseringen og eiendomsskattetakseringen. Stortinget avviste i mai 2001 regjeringens forslag til nytt takseringssystem for boliger. Det var imidlertid enighet om at dagens system ikke kan fortsette.

Utvalget mener arveavgiften bør kunne spille en større rolle i den norske skattesystemet, særlig i forhold til formuesskatten. Denne større rolle bør sikres ved at grunnlaget utvides og at satsene blir lavere og mest mulig proporsjonale. Utvidelsen av grunnlaget skal først og fremst skje ved at eiendelen så langt det er mulig skal verdsettes etter det samme prinsipp, nemlig omsetningsverdi. Det foreslås enkelte metoder som skal gi en bedre treffsikkerhet i verdsettelsen. Boligeiendom foreslås taksert ved en forenklet taksering. Næringsseiendom foreslås verdsatt etter en vanlig ordinær takst. Det gis også retningslinjer for verdsettelse av goodwill. Reglene for verdsettelse av ikke-børsnoterte aksjer og andeler foreslås endret. Hvis det ikke foreligger kjent omsetningsverdi på slike aksjer og andeler skal en fortsatt ta utgangspunkt i den skattemessige verdien, men denne skal korrigeres. Forskjellen mellom salgsverdien og ligningsverdien på fast eiendom skal legges til. Videre skal goodwill verdsettes og tas med i arveavgiftsverdien.

For å lette generasjonsskifte i små og mellomstore bedrifter foreslår utvalgets flertall at avgiften skal kunne betales rentefritt i avdrag over syv år.

Det foreslås også en omorganisering av avgiftsmyndigheten. Fastsettelsen av arveavgift foreslås flyttet fra skattefogden og skifteretten til fylkesskattekontoret.

Det er særlig verdsettelsen av de avgiftspliktige midler og spørsmålet om behovet og ønskeligheten av lettelser for næringslivet og for enkelte andre eiendeler som skaper debatt.

Det er i skrivende stund uklart når en eventuell ny lov om arveavgift vil bli foreslått.

5. Det internasjonale perspektiv

5.1 Når avdøde hadde tilknytning til to eller flere land hvor finner skiftet sted?

Etter skifteloven avhenger skifterettens kompetanse av om avdøde var bosatt i Norge eller ikke. Skifterettens internasjonale kompetanse bygger på domisilprinsippet slik det er utformet i norsk internasjonal privatrett. Det er imidlertid anerkjent at norske skifteretter også kan foreta bobehandling i en del tilfeller hvor arvelateren hadde sin domisil i utlandet. Det gjelder for det første hvis avdøde etterlater seg ektefelle bosatt i Norge som avdøde hadde felleseie med. Videre er norsk skifterett kompetent til å behandle bo etter norsk statsborger med domisil i utlandet når vedkommende utenlandske myndighet ikke anser seg å ha kompetanse til å skifte boet (nødkompetanseprinsippet).

I forhold til arveavgiften har det ikke rettslig betydning hvor skiftet finner sted. Reglene for norsk arveavgifts utstrekning er uavhengig av hvor det faktiske skiftet finner sted.

I forhold til inntektsskatten har det betydning om boet skiftes i Norge. Se nedenfor.

5.2 Beskatning av dødsbo

5.2.1.1 Ubegrenset skatteplikt

Etter skatteloven har dødsboet ubegrenset skatteplikt til Norge hvis det er hjemmehørende i riket. Boet regnes som hjemmehørende i riket hvis det hører under norsk skifterett, dvs. om det skiftes her. Det er skiftelovens regler som beskrevet over som følges.

Skatteplikten gjelder all formue og inntekt i riket og i utlandet (globalinntektsprinsippet). Skatteplikten gjelder likevel ikke formue i fast eiendom eller anlegg med tilbehør som ligger i utlandet.

5.2.1.2 Begrenset skatteplikt

Dødsbo som ikke er skattepliktig generelt etter de regler som beskrevet i punktet foran plikter å betale skatt av følgende:

Formue i og inntekt av fast eiendom eller løsøre som boet eier eller rår over her i riket.
Formue i og inntekt av virksomhet som boet utøver eller deltar i og som drives her eller bestyres herfra, herunder virksomhet hvor arbeidstaker stilles til rådighet for andre innen riket.
Utbytte på aksjer og renter av grunnfondsbevis i selskap som er hjemmehørende i riket.

Samt en rekke andre særlige forhold som ikke fremheves her.

5.2.2 Beskatning ved arveutlodninger av aktiver til arvinger hjemmehørende i utlandet.

5.2.2.1 Beskatning i dødsboets hjemstedsland

Som vist over medfører utlodning fra dødsbo til arving ikke inntektsskatt verken for dødsboet eller arvingen.

5.2.2.2 Beskatning i arvingens hjemstedsland

Arvingen vil få sine skatteposisjoner fastsatt etter diskontinuitetsprinsippet. Inngangsverdien og avskrivningsgrunnlaget bestemmes ut fra omsetningsverdien på tiden for ervervet. Inngangsverdien begrenses imidlertid oppad til den verdi som blir lagt til grunn ved beregningen av arveavgift.

5.3 Subjektiv arveavgiftsplikt

Nedenfor redegjøres det for den subjektive arveavgiftsplikt i internasjonale forhold etter intern norsk rett. De arveavgiftsavtaler som er inngått mellom Norge og andre land kan begrense avgiftsplikten, men ikke pålegge utvidet avgiftsplikt (slik utvidelse krever hjemmel i intern norsk rett).

5.3.1 Ubegrenset arveavgiftsplikt

Arveavgift skal svares når arvelater ved sin død og giveren på gavetidspunktet var bosatt i riket. Det har som hovedregel ikke betydning hvor arve- eller gavemidlene befinner seg. Det har heller ikke betydning hvor arvingen/mottakeren befinner seg. Hvorvidt noen skal regnes å være bosatt i utlandet beror på en konkret og skjønnsmessig vurdering.

Det pliktes også arveavgift til Norge når arvelateren ved sin død og giveren på gavetidspunktet var norsk statsborger. Likevel pliktes ikke arveavgift på grunnlag av statsborgerskap hvis arvelater var bosatt i utlandet og midlene er arveavgiftspliktige i utlandet. Ved gave gjelder et kreditprinsipp i de tilfeller hvor giver er bosatt i utlandet. Avgift betalt i bostedlandet på gaven kan trekkes fra i norsk arveavgift. Arvingens/mottakerens statsborgerskap har ikke betydning for arveavgiftsplikten.

Fast eiendom i utlandet og eiendeler knyttet til fast driftsted i utlandet skal det ikke betales arveavgift av hvis det godtgjøres at det er svart arveavgift eller lignende avgift i utlandet.

5.3.2 Begrenset arveavgiftsplikt.

Uansett om arvelater eller giver er bosatt i Norge eller er norsk statsborger er det avgiftsplikt på visse aktiva med særlig tilknytning til landet.

Det er for det første arveavgift på fast eiendom som overføres ved arv og gave uansett hvor arvelater/giver er bosatt eller statsborger. Overføring av aksjer i selskaper som eier fast eiendom rammes ikke av avgiftsplikten for fast eiendom, selv om selskapet utelukkende eller for det vesentlige eier fast eiendom. For det andre er arv og gave av eiendeler knyttet til fast driftssted avgiftspliktig til Norge. Aksjer i den virksomhet som har fast driftssted i Norge omfattes ikke av avgiftsplikten.

5.3.3 Dobbeltbeskatning

5.3.3.1 Internrettslige regler til lempelse av dobbelt beskatning

For det tilfelle at giver er bosatt i utlandet, men Norsk statsborger gjelder et kreditprinsipp jf. punkt 5.3.1. Ved arv gjelder unntaksmetoden. Hvis det godtgjøres at det er svart avgift til bostedslandet blir det ikke avgift til Norge. Det er altså forskjellige regler for arv og gave.

For de tilfeller arvelater/giver er bosatt i Norge eller er statsborger og arvemidlene er fast eiendom i utlandet brukes unntaksmetoden. Hvis det godtgjøres at det er betalt avgift av eiendommen til vedkommende stat blir det ikke avgift på midlene i Norge.

For andre tilfeller av dobbelt beskatning kan den generelle lempningsregel i arveavgiftsloven kunne komme til anvendelse.

5.3.3.2 Dobbeltbeskatnings avtaler

Norge har inngått følgende avtaler om arveavgift:

-Overenskomst mellom Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige til unngåelse av dobbeltbeskatning med hensyn til skatter av arv og gaver, av 12. september 1989.
Overenskomst av 13. juni 1949 mellom Norge og Amerikas forente stater til unngåelse av dobbeltbeskatning og forebygging av skatteunndragelse med hensyn til arveavgift og avgift av dødsboer.
Overenskomst av 7. desember 1956 mellom Kongeriket Norge og Det Sveitsiske Edsforbund for å unngå dobbeltbeskatning for så vidt angår arveskatter.

Den nordiske avtale tar utgangspunkt i en bostedsdefinisjon. Hvor en person anses bosatt reguleres av artikkel 4 som langt på vei svarer til OECDs mønsteravtale. Artikel 7 bestemmer at arve- og gavemidler som ikke er særskilt oppregnet bare skal kunne skattlegges av giverens/arvelaterens hjemstat. Fast eiendom kan skattlegges av det stat hvor det ligger. Formuesgoder knyttet til et fast driftssted kan skattlegges av det land det faste driftssted befinner seg i. Norge har valgt å løse dobbeltbeskatning ved hjelp av unntaksmetoden.

Avtalen med Sveits gir avdødes bostedsstat anledning til å skattlegge arvemidlene. Unntatt er fast eiendom. Fast driftssted er ikke unntatt. Avtalen skiller seg følgelig fra OECDs mønster.

Avtalen med USA er annerledes bygget opp enn de øvrige avtaler. Avtalen definerer ikke hvor en person anes å være bosatt i tilfelle av dobbelt avgift. Etter avtalen skal avgjørelsen av om en person er bosatt i Norge eller USA tas etter internretten i de to land. Bosettningsstaten (statsborgerstaten) kan legge avgift på alle arvemidlene uansett hvor disse befinner seg. Staten der et arvemiddel befinner seg kan imidlertid alltid avgiftsbelegge dette arvemiddelet. Avtalen har derfor utførlige regler for hvor de enkelte eiendeler skal anes å befinne seg. Dobbelt beskatning søkes unngått ved kreditmetoden. Når en av statene pålegger avgift på grunnlag av bosted eller statsborgerskap, skal denne staten gi kredit for avgift som er beregnet i den andre staten på midler som etter avtalen skal anes å befinne seg der.

Avtalen med USA avviker fra OECDs mønster på en rekke punkter. USA-avtalen har bl.a. ingen egen definisjon av domisil.

5.3.3.3 Multipel beskatning av arv

Eks: En avdød har domisil i land A og er statsborger av land B (og ikke av A eller C) som bygger på nasjonalitetsprinsippet og de arvede midler befinner seg i land C. Dette problem løses på følgende måte etter intern norsk rett i følgende situasjoner:

Hvis land A er Norge:

Når avdøde har domisil i Norge er arvingene i utgangspunktet avgiftspliktige for all arv til Norge. Eiendom i land C i form av fast eiendom med rettigheter og tilbehør er ikke avgiftspliktig til Norge når det godtgjøres at avgift er svart til stat C. Det samme gjelder eiendeler knyttet til fast driftssted i stat C. Den avgift som betales til statsborgerstaten blir det ikke gitt kredit for i Norge. Skattyterne må falle tilbake på den generelle regelen om ettergivelse etter en konkret rimelighetsvurdering.

Hvis land B er Norge:

Når avdøde er statsborger av Norge, men har domisil i utlandet, er arvingene i utgangspunktet avgiftspliktige for all arv. Hvis det godtgjøres at det er svart arveavgift eller lignende avgift til bostedslandet fritas arvemidlene for avgift i Norge (ved gave gjelder en kreditregel), hvis ikke avgiftsplikten bygger på situs i Norge.

Hvis land C er Norge:

Da gjelder de foran beskrevne regler om avgiftsplikt til Norge for eiendom og fast driftssted med situs i Norge.

5.4 Subjektiv skatteplikt for gaver og arveforskudd

Hovedregel er at gaver (herunder arveforskudd) ikke er skattepliktig inntekt for mottaker. Gave er heller ikke skattepliktig for giver, med unntak av uttaksbeskatning i visse tilfeller. For de unntakstilfeller hvor det blir uttaksbeskatning gjelder følgende:

5.4.1 Ubegrenset skatteplikt for gaver og arveforskudd

Fysiske personer er ubegrenset skattepliktige for uttak når de er bosatt i riket. Selskaper plikter å betale uttaksbeskatning når selskapet er hjemmehørende i riket.

5.4.2 Begrenset skatteplikt for gaver og arveforskudd

Når fysiske personer ikke er bosatt og selskaper ikke er hjemmehørende i landet kan de bli begrenset skattepliktig etter de regler som er beskrevet i punkt 5.2.1.2 foran. Hvis den gjenstand som gis i gave er i Norge vil det kunne beregnes uttaksbeskatning av gaven.

5.4.3 Dobbeltbeskatning

5.4.3.1 Internrettslige regler for lemping av dobbeltbeskatning

Dobbeltbeskatningssituasjoner oppstår ved gave bare i form av uttaksbeskatning Skatteloven bygger på en kreditregel. Det vil føre for langt å komme inn på denne i detalj her.

5.5 Reformplaner

I NOU 2000:8 går utvalget inn for at statsborgerskap forlates som kriterium for avgiftsplikt. I stedet bør en bygge på arvelater eller givers domisil, supplert med en regel om fortsatt avgiftsplikt i fem år etter utflytting. Utvalget foreslår at en skal regnes som bosatt i Norge fra innflyttingsdagen, når en har oppholdt seg i riket i seks måneder selv om oppholdet er midlertidig. Utvalget foreslår videre at kreditmetoden (ordinær kredit) bør anvendes for å unngå dobbeltavgift. Utvalget legger vekt på at kreditmetoden vil gi riktigere resultater, fordi en ikke risikerer tilfeller av ikke-avgift.

6. Formuesskatt

Det skal betales formuesskatt av skattyterens netto formue pr. 1. januar i året etter inntektsåret. Formue før og etter dette tidspunkt er ikke relevant. Skifte av eier påvirker ikke gjenstandenes formuesskattemessige verdi.

Som vist over får formuesskatten betydning indirekte for arveavgiften ved at verdsettelsen av ikke-børsnoterte aksjer og andeler bygger på de verdier som legges til grunn ved formuesskatten.

7. Særlige generasjonsskiftemodeller

Den rabatt som gis ved overføring av ikke-børsnoterte aksjer og andeler gjør det lønnsomt å omdanne virksomhet til ikke-børsnotert aksjeselskap eller ANS. Det gjør det også lønnsomt å legge mest mulig av verdier i selskapet. Det er i praksis ikke avklart hvor grensen går for å legge verdier av mer privat karakter i selskapet. Det kan derfor ikke ses bort fra at enkelte skattytere kan bli fristet til å legge sine private eiendeler i aksjeselskap for å spare arveavgift.

Fordi arveavgiften beregnes ut fra det hver mottaker/arving mottar fra hver giver/arvelater er en vanlig metode for å spare arveavgift at arven/gaven forsøkes spredt på flest mulig personer. Ved arv, har arvingen etter arveretten rett til å gi avkall på hele eller deler av sin arv til fordel for eks. sine barn. Den som arver en million kroner og har fire barn kan beholde 200 000 selv og gi avkall på resten med 200 000 kroner til hver av barna. Fordi fribeløpet er 200 000 kroner vil det (forutsatt at ingen av mottakerene har mottatt arv eller gave fra før) ikke bli noe arveavgift.

Ved gave er en vanlig tilpasning at giver forbeholder seg en viss rådighet, eks. en bruksrett. Den økonomiske verdien av denne retten kommer da til fradrag i verdien. Beholder giver for stor rådighet vil imidlertid gaven ikke anes å være ytet.

8. De samlede effekter av innteks-, arve-gave- samt formuesbeskatning

Siden arv og gave som hovedregel ikke utløser inntektsskatt verken hos arvelater/giver eller arving/mottaker har inntektsskatten mindre å si ved generasjonsskifte. At inngangsverdien ikke kan settes høyere en den verdi som ble lagt til grunn ved arveavgiftsberegningen kan føre til at inntektsskatten får betydning når en skal vurdere verdsettelsen i forhold til arveavgiften. Særlige utslag kan dette få ved ikke-børsnoterte aksjer og andeler som skal verdsettes til 30 eller 100 prosent av formuesverdien. Eks. vil det kunne bli en større gevinst eller et mindre tap ved et senere salg av aksjer eller andeler fordi inngangsverdien blir lav. Uttaksbeskatning vil kunne få betydning for generasjonsskifte utenfor familien.

Arveavgiften som på marginen kan utgjøre 30 prosent for ubeslektede og fjernere slektninger, er en

viktig faktor i seg selv ved et generasjonsskifte. Den må imidlertid vurderes ved siden av andre økonomiske forhold ved et generasjonskifte. Eksempelvis kostnadene ved å kjøpe ut medarvinger.